

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94:354(477.82/86)«12»

Візер С. О.,

кандидат історичних наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), rochkova231094@gmail.com

Рожкова М. Ю.,

магістрантка факультету історичної освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), rochkova231094@gmail.com

**ОСОБИСТІСНИЙ ФАКТОР У ДЕРЖАВНИХ ПРОЦЕСАХ
ГАЛИЦЬКО–ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТОЛІТТЯ**

Актуалізуються історичний досвід та міжособистісні стосунки між наступниками Данила Галицького в другій половині XIII століття.

Висвітлюються особливості взаємин між наступниками Данила Галицького, а саме Лева Даниловича, Василька Романовича, Шварна Даниловича, Мстислава Даниловича, Володимира Васильковича та Юрія Львовича.

Ключові слова: Данило Галицький, Лев Данилович, Шварно, Войшелк, Мстислав Данилович, Василько Романович, Володимир Василькович, Юрій Львович.

У даному дослідженні на підставі низки джерел здійснено спробу відтворення особистих взаємин між наступниками Данила Романовича: Васильком Романовичем, Львом Даниловичем, Шварно Даниловичем, Мстиславом Даниловичем, Володимиром Васильковичем та Юрієм I Львовичем.

У другій половині XIII ст. особистісні відносини між князями–наступниками Данила Галицького відігравали дуже вагомий роль, безпосередньо в розвитку державних відносин. Особливо серед наступників Данила виділяється постать Лева Даниловича. Його образ на сторінках Галицько–Волинського літопису далеко неоднозначний: в першій половині він виступає як хоробрий і відважний воїн, а в другій–як «безчесний князь», який не радячись з своїми рідними батьком та дядьком, втягує їх у різні військові дії. На противагу йому бачимо ідеальних князів Шварна, Мстислава і Володимира Васильковича. В політиці завжди відчутний вплив особистих відносин що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Особисті взаємини між наступниками Данила Галицького на сьогодні дослідженні лише поверхнево. Тому це і стало метою даної наукової розвідки.

Завдання сформульованої теми дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати особисті взаємини між наступниками Данила Галицького, розглянути детально їхні протиріччя, визначити причини їхньої неприязні між собою та охарактеризувати конфлікти, через які і виникли ці протиріччя.

Дане питання розглядається у працях українських, російських та польських дослідників в контексті загальної розповіді про Галицько–Волинське князівство

в цілому. Зокрема, це дослідження В. Т. Пашуто, М. С. Грушевського, І. П. Крип'якевича, Л. В. Войтовича, М. Ф. Котляра та інших.

Хочеться особливо відзначити існування найбільшого джерела з історії Галицько–Волинського князівства. Це – Галицько–Волинський літопис, в якому автор надав хронологічний перелік подій, у ньому наводяться документи, окремі літописні записки, що були складені у містах Галицько–Волинського князівства.

Після смерті Данила Романовича Галицько–Волинська держава опинилася під колегіальною управою Романовичів. У цій системі почесне старшинство дісталось Василькові Романовичу. Як вказує М. С. Грушевський, після смерті Данила Галицького було сформовано два табори: Василько і Шварно, тим часом як Лев тримався осторонь від них [4, с. 92]. До явного конфлікту не дійшло, але протиріччя з кожним роком постійно наростали і посилювалися.

Коли саме розпочалося погіршення взаємин між родичами, єдиної думки в історіографії не має. П. В. Грицак вважає, що погіршення взаємин між братами Даниловичами та Васильком Романовичем розпочалося тоді, коли Войшелк у 1267 році пішов у монастир і призначив своїм наступником у Литві Шварна Даниловича, який був одружений на доньці Міндовга, сестрі Войшелка [3, с. 118]. Шварно досить добре знався на литовських справах, тому, коли Войшелк вирішив піти в монастир, він був впевнений у своєму виборі. Але, крім того, на литовський престол претендував і Лев Данилович. Коли Войшелк призначив Шварна своїм наступником, тим викликав найбільше невдоволення Лева. П. В. Грицак припускає, що ця подія викликала невдоволення також і у Василька Романовича. Можливо, що і серед інших Романовичів запанував неспокій із–за несподіваного зросту сил Шварна. Саме від цієї важливої події, на думку П. В. Грицака, порушилася рівновага між членами роду назавжди [3, с. 119].

У Галицько–Волинському літописі вказується, що Лев був дуже злим на Шварно через заздрість, що Войшелк віддав Литву Шварнові, а не Леву. Та про претензії Лева на Литву літописець не вказує, і наголошує, що Лев не мав жодного відношення до цієї країни, на відміну від брата, який був членом династії Станкевичів. Літописець також вказує на те, що Василько таємно підтримував Лева. Коли Василько Романович запросив Войшелка до себе в гості, той гарантував йому безпеку. Які побоювання мав Войшелк невідомо, але Василько вважав, що повинен запевнити його, щоб він не боявся нічого. Але сам Василько не знав, що задумав Лев, і чи взагалі він щось задумав. І коли зустріч відбулася на Васильковій території, у Володимирі, а Лев убив Войшелка на його ж території, відношення Василька змінилося до Лева зовсім в протилежну сторону [1, с. 94–95].

Але щодо цієї події серед істориків не існує однієї точки зору. Л. В. Войтович не погоджується з думкою

П. В. Грицака та Галицько–Волинським літописом. Він вказує, що отримання престолу Литви перетворило Шварна на потужного володаря. Лев Данилович отримав проти себе сильну коаліцію в особі дядька і молодшого брата при невизначеній позиції іншого брата Мстислава. Щоб зберегти Галицьку землю, Лев опирався на союз з угорським королем та польськими князями. Тепер його важливим завданням стало не дати Шварно отримати престол у Литві, і розірвати союз Шварна і їхнього дядька. В іншому випадку йому б довелося бути лише удільним князем при молодшому братові, який відтісняв Василька Романовича з ролі зверхника Королівства Русі [2, с. 56–59].

На відміну від П. В. Грицака, Л. В. Войтович не вказує, що Лев Данилович претендував на литовський престол. Він лише не хотів, щоб Шварно укріпився на цьому престолі. Тоді, опираючись на підтримку Ногая, угорського короля та краківського князя він міг розраховувати на першість після смерті Василька Романовича. Лев знав, що найлегше вирішити це питання можна було просто домовившись з Войшелком. Але Войшелк побоювався Лева Даниловича. І зустріч міг організувати тільки Василько Романович. Але Василько теж не дуже сильно хотів, щоб відбулася зустріч Лева з Войшелком, бо розумів, що її метою був литовський престол. Л. В. Войтович також наголошує на тому, що Василько підтримував Шварно в його прагненнях посісти литовський престол, і не погоджується з думкою П. В. Грицака, що Василько підтримував Лева і не хотів, щоб Шварно отримав литовський престол [2, с. 62–63].

Як зміг Лев вмовити Василька організувати зустріч з Войшелком досі невідомо. Можна лише впевнено сказати, що зустріч відбулася. Але все це було таємно від Шварна Даниловича. Л. В. Войтович наголошує, що Лев не вбивав Войшелка, а загибель була випадковою, бо Лев приїхав лише з намірами переконати Войшелка, щоб він не передавав престол Шварнові [2, с. 66–68]. На відміну від Л. В. Войтовича, Галицько–Волинський літопис прямо відзначив, що «убив Войшелка завестью же что даль землю Литовскую брату его Шварну» [1, с. 94]. Але літописці не звинуватили Лева, що той наперед спланував вбивство. Версію Галицько–Волинського літопису підтримує також М. Котляр, який теж у своїй праці вказує, що «у 1267 році Лев Данилович розлючений тим, що Войшелк віддав Литву Шварно, а не йому, по-звірячому забив його» [7, с. 215]. Так вважав і І. Крип'якевич, вказуючи, що «у гніві убив литовського князя Войшелка тому, що він передав своє князівство не йому, а Шварнові» [8, с. 93]. Цю версію підтримують також Я. Мельничук [9], Б. Карабін [6] та Артурас Дубонис [5], які теж наголошують, що Лев убив Войшелка через заздрість. В той час Л. В. Войтович наголошує, що «вбивати Войшелка він не хотів, бо це нічого не вирішувало, а навпаки. Але якщо оцінити результати цієї загибелі, то виграв від цього тільки Лев» [2, с. 68].

Литовське населення перестало довіряти Шварно, бо його брат вбив Войшелка, і той швидко втратив підтримку місцевого населення. Престол отримав Тройден, а Шварно програв. Лев налагодив стосунки з Тройденом, в Василько, а потім і його син Володимир довго конфліктували з литовськими князями, а значить і з Левом Даниловичем.

На думку ж Л. В. Войтовича, протистояння між Шварно і Левом розпочалося ще до тієї події, в

1262 р., за часів Данила Галицького. В цей час Данило Галицький повернувся з еміграції і в Тернаві відбувся княжий сейм за участю Данила і Василька Романовичів, Болеслава Сором'язливого, Лева і Шварна Даниловичів і Володимира Васильковича. Коли Данило емігрував до Угорщини, Лев своїм головним завданням вважав налагодження стосунків із Золотою Ордою, яке він і вирішив. Йому та Василькові Романовичу було надано ярлик, але головною умовою хана була участь руських воїнів у завойовницьких походах монголів, на що князі погодилися [2, с. 60–63].

Після повернення Данила Романовича, зовнішньополітичні пріоритети змінилися. Данило мав ще надію на союз з іншими європейськими державами відвоювати від монголів землі всієї Русі. Зрозуміло, що Лев Данилович краще розумів всю ситуацію і до планів батька поставився вороже. Василько Романович теж краще орієнтувався у політичній обстановці і не міг підтримати планів старшого брата. Позиція брата та старшого сина дуже обурила короля Данила. Він впевнено став обговорювати плани продовження боротьба проти монголів. Але Тернавський з'їзд князів пішов іншим шляхом, і головним питанням зібрання став поділ столів в князівстві, який і призвів до першої конфронтації між синами Данила Галицького.

Тепер найближчий сподвижник Данила його син Лев опинився мало не в опозиції до батька. Тому Данило Романович наближує до себе Шварно та Мстислава, які, очевидно, перебували з ним в еміграції і дотримували його політику. Також король відреагував дуже різко на позицію Василька та Лева. Він відібрав у Василька Луцьку землю і передав її синові Мстиславу, а в Лева відібрав Галицьку землю для Шварно. Це викликало злість старшого брата, який не хотів підкорятися волі батька, і не поспішав віддавати свою землю, адже знав, що силою відібрати в нього вони не зможуть, так як він впевнено закріпився на міжнародній арені. Сам Шварно до смерті батька знаходився з ним у Холмі. І використовував будь-які можливості, щоб ще більше налаштувати батька проти свого брата. Можна лише уявити, як на це відреагував Лев, який скільки років був вірний батькові. Шварно не наважувався захопити Галицьку землю силою. Він шукав зближення з Васильком Романовичем, і як виявилось, не безрезультатно. Шварно Данилович також намагався встановити дружні стосунки і з польським королем, якого спочатку розглядав як союзника, але вже у 1266 р. дійшло до війни. У цій війні він міг розраховувати лише на допомогу Василька. Тож, на думку Л. В. Войтовича, саме з цього часу і починається протистояння між Левом, братами та Васильком Романовичем [2, с. 65–66].

Висновок. Після того, як у 1269 р. померли Василько і Шварно, Лев без проблем зайняв Холмське і Дорогочинське князівства. Після смерті Василька він став повноправним сувереном Галицько–Волинської держави.

Як відомо, відносини Лева Даниловича і Володимира Васильковича теж були ворожими. У 1271 р. Лев Данилович з Болеславом Сором'язливим виступили проти вроцлавського князя Генріха IV Пробуса. І в цьому ж поході він змусив брати участь і володимирського князя Володимира Васильковича. Для Володимира участь у цій війні була явно вимушеною визнанням зверхності двоюрідного брата, тоді як Мстислав взяв участь без примусу. У 1272 р., коли Лев пішов у похід проти ятвягів,

він знову змусив братів визнати свою зверхність. 14 квітня 1275 р. почалася війна проти Литви, в якій взяли участь і Володимир Василькович, і Мстислав Данилович. М. Котляр вказує, що за підтримки Лева Даниловича Тройден напав на Волинь і пограбував його. Вважається, що це була одна з вагомих причин відверто негативного ставлення до Лева з боку Володимира Васильковича, і його рішення зробити своїм наступником Мстислава.

Після того, як у 1277 році Володимир Василькович, Мстислав Данилович та Юрій Львович взяли участь в поході з ординським улус – беком проти Литовської держави, почав складатися союз Володимира та Мстислава проти Лева Даниловича.

Як розповідає С. Панишко, коли Володимир Василькович захворів і вирішив призначити своїм наступника, серед його найближчих родичів було три претенденти: з однієї сторони це Лев Данилович та Юрій, а з іншої – Мстислав Данилович. Автор звернув увагу на тісні зв'язки з Юрієм, і висловив здогадку, що володимирський стіл передасть Юрію. Але чому Володимир змінив свою думку, можна лише здогадуватися. У 1287 році Мстислав Данилович отримав від смертельно хворого Володимира документ про передачу у спадщину Володимирського князівства. Але до того ми не маємо свідчень про їх особливу дружбу. Радісний Мстислав відразу про це повідомив старшого брата. Тепер Мстислав з удільного князя перетворювався на сильного сюзерена Волині. 10 грудня 1288 р. помер Володимир Василькович. М. Котляр вказує на те, що ще за життя Володимира Лев приходив до нього і просив його, щоб він віддав йому Берестейську волость. Володимир йому категорично відмовив [10, с. 8–10]. Незважаючи на заповіт, Юрій Львович зайняв Берестя. Лев намагався розділити з Мстиславом володіння Володимира, але Мстислав не збирався це робити. І як дотепно написав М. С. Грушевський «Мстислав так настрахав татарами Юрія та його батька, що вони мусили виректисися всяких аспірацій на Волинь, Володимирські землі по його смерті в цілості перейшли до Мстислава» [4, с. 101–102]. І Лев змусив Юрія повернути назад Берестя. Тепер вся Волинська земля опинилася в руках Мстислава. В. Пашуто навпаки стверджує, що «Мстислав Данилович до 1289 року прихильник Володимира, змінив орієнтацію після об'єднання Волині у своїх руках, і ступив на шлях співпраці з Левом» [11, с. 118]. Але крім В. Пашуто цю версію ніхто не підтвердив. Тому чи було так насправді – невідомо.

У кінцевому рахунку, після смерті Мстислава Даниловича Володимирське князівство з Луцьком перейшло до Юрія Львовича.

Список використаних джерел

1. Галицько–Волинський літопис / упорядник Р. М. Федорів. – Львів: «Червона калина», 1994.
2. Войтович Л. В. Князь Лев Данилович / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2012.
3. Грицак П. Галицько–Волинська держава / П. Грицак. – Нью-Йорк: Обнова, 1958. – 176 с.
4. Грушевський М. С. Історія України – Русі. – Т.3. Видання друге. – Львів, 1905.
5. Дубонис С. А. Борьба за литовский трон после смерти короля Миндаугаса (1264–1268) // Украина в Центрально–Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XIV ст.). – К., 2004. – №4. – С.128.
6. Карабин Б. Князі України – Русі. – Львів: Видавництво «Край», 1993.

7. Котляр М. Ф. Україна крізь віки: Галицько–Волинська Русь. – Т.5. – К.: Видавничий дім альтернатива, 1998.
8. Крип'якевич І. П. Галицько–Волинське князівство. – К.: Наукова думка, 1983.
9. Мельничук Я. Князі України – Русі. – Львів: Видавництво «Край», 1993.
10. Панишко С. Поїздка волинського князя Володимира Васильковича до Ногаю у 1286 р. // Київська Старовина. – К., 2007. – С.20.
11. Пашуто В. Г. Очерки по истории Галицко–Волинской Руси. – М., 1950.

References

1. Galyc'ko–Volyns'kyj litopys / uporjadnyk R. M. Fedoriv. – L'viv: «Chervona kalyna», 1994.
2. Vojtovych L. V. Knjaz' Lev Danylovych / Instytut ukrai'noznavstva im. I. Krypjakevycha NAN Ukrai'ny. – L'viv, 2012.
3. Grycak P. Galyc'ko–Volyns'ka derzhava / P. Grycak. – N'ju–Jork: Obnova, 1958. – 176 s.
4. Grushevs'kyj M. S. Istorija Ukrai'ny – Rusy. – T.3. Vydannja drugе. – L'viv, 1905.
5. Dubonis S. A. Bor'ba za litovskij tron posle smerti korolja Mindaugasа (1264–1268) // Ukrai'na v Central'no–Shidnij Jevropi (z najdavnishyh chasiv do kincja XIV st.). – K., 2004. – №4. – S.128.
6. Karabin B. Knjazi Ukrai'ny – Rusi. – L'viv: Vydavnyctvo «Kraj», 1993.
7. Kotljар M. F. Ukrai'na kriz' viky: Galyc'ko–Volyns'ka Rus'. – T.5. – K.: Vydavnychyj dim al'ternatyva, 1998.
8. Kryp'jakevych I. P. Galyc'ko–Volyns'ke knjazivstvo. – K.: Naukova dumka, 1983.
9. Mel'nychuk Ja. Knjazi Ukrai'ny – Rusi. – L'viv: Vydavnyctvo «Kraj», 1993.
10. Panyshko S. Poi'zdka volyns'kogo knjazja Volodymyra Vasy'l'kovychа do Nogaja u 1286 r. // Kyi'vs'ka Starovyna. – K., 2007. – S.20.
11. Pashuto V. G. Oчерki po istorii Galicko–Volynskoj Rusi. – M., 1950.

Vizer S. A., candidate of historical sciences, associate professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), rochkova231094@gmail.com

Rozhkova M. Yu., student, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), rochkova231094@gmail.com

The personal factor in the public processes of Galicia – Volyn Principality in the second half of the XIII century

Analysis of the historical experience and interpersonal relationships between the successors of Daniel of Galich in the second half of the XIII century.

Highlights the peculiarities of the relationship between the successors of Daniel of Galich, namely Lev Danilovich, Vasylo Romanovych, Swarna Danilovich, Mstislav Danilovich, Vladimir Vasilkovich, and Jury Lvovich.

Keywords: *Daniil Galitsky, Lev Danilovich, Shvarna, Voishelk, Mstislav Danilovich, Vasylo Romanovich, Vladimir Vasilkovich and Jury Lvovich.*

* * *

УДК 94(477)«134/1648»

Приходько Ю. О.,

здобувач кафедри історії України,
Уманський державний педагогічний університет
ім. Павла Тичини (Україна, Умань),
yu_pryhodko@ukr.net

КРИЗА СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН Речі Посполитої як одна з передумов визвольної війни українського народу

Досліджується історія соціально-економічного піднесення Речі Посполитої в XVI і на початку XVII століття та початок занепаду Речі Посполитої з другої чверті XVII століття, одним із наслідків яких став початок Визвольної війни українського народу та суть історичних процесів.